

*Epochos keičiasi, kaip žmonės ir jų kartos.
Dažnai nuožmių karų griaušiniams blyksint.
Kiekvienas Lietuvai mes tiek tebūsim vertas,
Kiek savo dvasios lobių jai paliksim*

Jonas Graičiūnas

Šių metų gegužės 6 d. būtume minėję rašytojo Jono Mikelinsko 95-ąsias gimimo metines. Deja, jau dveji metai, kai paties rašytojo jau neturime. Liko tik jo knygos, straipsniai, šviesūs prisiminimai apie susitikimus.. Iš viso Lietuvos rašytojų cecho – kelių šimtų autorių - tautos ir valstybės reikalai tik trims rašytojams terūpėjo – Jonui Avyžiui, Jonui Mikelinskui ir Justinui Marcinkevičiui. Jie visada tokie buvo. Netgi brandaus socializmo laikotarpiu okupuotoje Lietuvoje – jie buvo nepatogūs valdžiai. O jau atgavus Lietuvai nepriklausomybę – jie, visa širdimi įsijungė į jaunos valstybės kūrimą – ir geru, keliančiu žodžiu, ir aštrios kritikos botagu, jų pastebėtoms negerovėms ir valdininkų piktnaudžiavimui valdžia. Ypač aštri plunksna buvo rašytojo Jono Mikelinsko.

Jonas Mikelinskas gimė 1922 m. gegužės 6 d. Žadeikėliuose (Pasvalio rajone).

Baigė Limparų pradžios mokyklą, kurioje reiklios mokytojos Kostės Žukaitės mokomi ir auklėjami vaikai, jau iš pat pirmųjų dienų ne tik sužinojo apie garbingą Lietuvos praeitį, bet ir dainavo, „kaunas mūsų miestas, Vilnius lenkų rankose“, šokdavo ratelius ir šokį užbigdavo šūkiu: Ei, pasauli, mes be Vilniaus nenurimsim, ne!“ 1937 m. įstojo į Pasvalio Petro Vileišio gimnaziją, kurioje pradžios mokykloje įdiegtą jausmingą patriotizmą, įstatė į racionalius rėmus. Vokiečių okupacijos metais – 1942 m. – pateko į Lietuvos jaunimo gaudymus išsiuntimui į Reichą priverstiniais darbams ir į Lietuvą grįžo tik po karo. Grįžęs į Lietuvą 1944-1947 metais mokytojavo Saločių vidurinėje mokykloje Pasvalio rajone. 1952 metais baigęs Vilniaus universitetą Filologijos fakultetą prancūzų kalbos specialybę, 1952-1954 metais mokytojavo Onuški (tada buvo Daugų, dabar – Trakų raj.), dėstė prancūzų kalbą ir literatūrą.. 1953-1962 metais Švietimo ministerijos inspektorius; 1963-1968 m. Lietuvos rašytojų sąjungos konsultantas. Jau 1960 metais pasirodė pirmasis jo apsakymų rinkinys „Senis po laikrodžiu“; vėliau – „Šiltos rankos“ (1962); „Pažinai tu jį?“ (1962); „Ir vėl mažasis“ (1962); romanas „Vandens nešėja“ (1964), „Žiupsnis mėlio“ (1965, 1982); „Juodųjų eglių šalis“ (1966, išleista tik 1988, 2006); vėl apsakymų rinkinys „Lakštingala – pilkas paukštis“ (1968).; „Rugpjūčio naktį“ (apsakymų ir apysakų rinkinys, 1971); „Žvaigždžių dulkės“ (1975); „Genys yra margas“ (1976, 1985); „Už horizonto – laisvė“ (1976, 1986); „Laukinė obelis“ (1980) ; romanas „Kur lygūs laukai“ (1981) Už šį romaną rašytojui buvo paskirta LTSR valstybinė premija.; „Paskutinė korta“ (1993); „Nors nešvietė laimėjimo viltis“ (1994); publicistikos ir kritikos knygas „Kelionė į Delfus“ (1994); „Ave, Libertas!“ (2001) „Žmogus ir jo legenda“ (2002); „Kada kodėl, taps todėl“(Holokaustas be politikos ir komercijos) (2004); miništūrų rinkinys „Pasaulis pats sau“ (2004) „Mūsų emocijų vagis“ (2006):epizodinis politinis romanas „Čia ir dabar“ (2006): „Kodėl taip yra, kaip yra?“ (2006); „Niurnbergo šešėlyje“ (2009). Kūrybos aruodas išties pavydėtinas.

Kaip rašoma jo kūrybos apibendrinimuose, rašytojas Jonas Mikelinskas, „reflektyvios prozos meistras, įdėmiai reikliai žvelgia į sovietinius metus ir į dabartį, apmąsto laiko paliestus žmonių likimus ir visuomenės gyvenimo permainas, subtiliai pina meilės istorijų gijas“. Jo kūriniuose aprašomos individo vidinės problemos, būdingas psichologizmas, plėtojama asmenybės vėrtės, kaltės ir atsakomybės problematika, kuriamos alternatyvios situacijos,

kurias individas gali pasirtinkti, pagal jo vertybių skalę ir pan.

Apie keletą jo knygą esu ir aš parašiusi atsiliepimų „tarpininkavimų“ tarp autoriaus ir skaitytojo (Voverienė Ona Jis primena M.K. Ciurlionio „Šaulį“ // Draugas.. 2001, rugs. 19, p.5; „Eikime ir orientuokimės patys į save“ // Lietuvos aidas. -2002, vas.8, p. 5; Antikomunizmas: godumas – antrasis komunizmo veidas.// Lietuvos aidas- 2005, lapkr. 23, p. 4; Holokaustas ir pardigma: „Ne aiškinti, o tik sakyti“ // Lietuvos aidas -2006, bal. 21, p. 6; bal.22, p. 6: Nebus tikros ateities, be iškuoptos praeities // Lietuvos aidas – 2006, bal. 27, p.1,4-6. Europa Niurnbergo proceso gnaižuose // Karštas komentaras. – 2015, bal. 10-24, p.20,21 ir t.t.)

Kai „Lietuvos aide“ 1996 metais perskaičiau jo straipsnį „Didieji ir mažieji Arba demokratija ir Trojos arklys“ (Lietuvos aidas -1996, geg. 15) supratau, kad tai mano rašytojas. Gailėdamasi prarasto laiko, karštligiškai pradėjau ieškoti jo knygų, spaudoje – jo straipsnių Iš jų mokiausi, nors patyrimo šia tema jau turėjau akademinėje savo veikloje, tyrinėdama mokslininkų veiklos efektyvumo ir jo vertinimo klausimus, t.y. didžiuosius išskeldama iš mažųjų minios (Žymieji XX amžiaus Lietuvos nokslininkai. – V., 2009). Rašytojo Jono Mikelinsko idėjinis raktas „Didieji ir mažieji“ atvėrė duris į naują teminę orbitą „

Tauta ir valstybė", kurioje skrieju iki šiol, svajodama apie galutinį skrydžio tikslą „ Lietuvos Respublikos šimtmečio didieji“ enciklopedinio vardyno fragmentą (100 didžiųjų Asmenybių). Šio kelio tarpiniai rezultatai: „Žymiosios XX amžiaus Lietuvos moterys“ (2000, 2005); „Lietuvos laisvės kovos karžygy Vaclovas Voveris-Žaibas“ (2007); „ Prie tautotyros versmių“ (2009); „Tautotyros etiudai“(2011). „Tautos sargyboje“ (2012), „Kova dar nebaigta“ (2013); „Turėjau dvi Tėvynes...“ (2014).; „ Dalia Grybauskaitė – tautos Prezidentė“ (2016).

Minėtame straipsnyje „Didieji ir mažieji Arba demokratija ir Trojos arklys“ J. Mikelinskas rašo, kad kartais ir iškiliausi valstybių ar kultūros protai, į kuriuos mažesniesiems, lyg ir derėtų orientuotis daugelyje gyvenimiškų situacijų, „daro ir pačias didžiausias klaidas, kurios ilgam įklampina ir juos pačius, ir kitus žmones, ir net ištisas valstybes į sunkiai išbrendamas pelkes“ (J. Mikelinskas. Ten pat).

Bene ryškiausias pavyzdys Karlas Marksas, paleidęs į pasaulį klajoti komunizmo Šmėklą, kuri kraujo jūrose paskandina ir iki šiol tebeskandina šimtus milijonų kitaip mąstančių žmonių visame pasaulyje, ir iki šiol tebeskandina kraujyje ukrainiečius ir sirus bei kitas tautas, į kurių žemę įkelia koją komunizmo Šmėkla. Dėl Antrojo pasaulinio karo tragedijų rašytojas kaltina ne tik Staliną, pataloginį žudiką, ir narkomaną Hitlerį, bet ir Vinstoną Čerčilį, Didžiosios Britanijos tuometinį premjerą bei Frankliną Ruzveltą, tuometinį Amerikos prezidentą už jų fatališkas klaidas, pataikaujant Stalinui, kurios tiek kančių ir nelaimių atnešė ne tik „buvusiems sąjungininkėms, bet ir visoms Rytų Europos valstybėms, žinoma, ir Lietuvai, kuri neteko trečdalis savo gyventojų“ (J. Mikelinskas. Ten pat). Daug bėdos Lietuvai ir visai dabartinei Vakarų ir Šiaurės Europai „privirė“ ir JAV Prezidentas Trumanas. „Pastarasis, pratęsdamas savo suvaikėjusio pirtako užsienio politikos tradiciją, didžiavasiškai lengva ranka Potsdame atidavė Stalinui Prūsiją. Šia prasme spėjo pasižymėti ir mūsų Prezidentas Algirdas Mykolas Brazauskas derybose su Latvijos Prezidentu Gunčiu Ulmaniu dėl nafringos zonos Baltijos jūroje“ (J. Mikelinskas. Ten pat).

Politikams, deja, nenusileido ir žmogaus „sielų žinovai“ rašytojai. Hitlerį garbino už jo naująją tvarką Europoje prancūzas Lūisas Ferdinandas Celinas (Louis Ferdinand Celine); ir norvegas Knutas Hamsunas, rašytojas Bernardas Šo (Shaw) garbino ir Hitlerį, ir Staliną „proletariato tėvą ir mokytoją“, Romanas Rolanas, Polis Sartras ir net filosofas Lionas Foichvangeris žavėjosi Stalino „tvirta ranka, valdant valstybę“, susirgę trijų beždžionių sindromu - nieko nematau, nieko negirdžiu ir nieko nekalbu – apie milijonines Stalino įsakais žudynes, pačioje Rusijoje, o Polis Eliuras iš meilės Stalinui taip „praskydo“, kad Stalino smegenis, „meilės smegenimis pavadino“ (J. Mikelinskas. Ten pat). Matyt iš čia ir dabartinių prancūzų kartų meilė Putinui.

Mūsų dienomis, atgavus Nepriklausomybę, „iškiliųjų protų“ istorija kartojasi: garbinama viskas, kas iš Vakarų, netgi Lietuvos menininkai ir mokslininkai, išdavę savo Tėvynę ir išbėgę ieškoti sotesnės duonos ir greitesnės karjeros Vakaruose, tuntais apdovanojami Lietuvos garbingiausiomis ir netgi piniginiomis premijomis, tuo tarpu, kai mūsų šaliai, padarę žymiai daugiau, negu tie išbėgėliai, yra nematomi, negirdimi, ignoruojami.

Rašytojas Jonas Mikelinskas tos lietuvių liaudies vesternizacijos pradininku laiko pasaulio žmogų prof. Tomą Venclovą, Nobelio premijos laureatą Česlovo Milošo ir Josifo Brodskio bičiulį, kuris pabėgęs iš sovietinės Lietuvos gastroliavo kone po visą Europą, kritikuodamas jau nuo 1967 metų filosofą Juožą Girnių, kuris dar 1947 metais pasakė, „Kad tautos esmė yra pirmesnė už egzistenciją, ir kad tauta yra didžiausia vertybė, dėl kurios reikia aukotis“ (Jonas Mikelinskas. Kosmopolitinės orientacijos stichijoje // Lietuvos aidas. -1995, rugs. 7; 1995, rugs. 9).

Stebina toks ilgametis T. Venclovos kritikos pastovumas, tą pačią idėją kritikuojant vos ne trisdešimt metų, apie ką liudija jo straipsnis „Penktieji laisvės metai“ (Metmenys. -1994, Nr. 27).

Dėl tautiškumo idėjos propagavimo Tomas Venclova savo straipsniuose apšaukė poetą Sigitą Gedą „primityviausios rusofobijos atstovu“, filosofą Romualdą Ozolą politiku, kurio „visa ideologija telpa į sakinį: Tupi lenkas už kalniuko, žiba akys kaip velniuko“, jo nuomone akademikas Zigmantas Zinkevičius „prisideda prie antilenkiškų nuotaičių kurstymo“; rašytojas Vytautas Rubavičius, „didžiai nesimpatingu stiliumi puldinėja lenkus“ „Literatūroje ir mene“, bei žydus „Respublikoje“, Vytautas Mačiūka „diegia skaitytojui mintį, kad žydas ir čekistas yra viena ir tas pat“, o rašytojas Jonas Mikelinskas „pasisako už amoralų tautinį egoizmą“ (J. Mikelinskas. Ten pat). Visus tuos kaltinimus pateikia be jokių įrodymų ir argumentų, kaip Dievas iš dangaus aukštybių!

Ko gero, šito „dangiškojo pranašo“ paskatinti ir pabauginti jo pranašyste „Jeigu yra vienas sąmonės bruožas, kuris jungia praktiškai visus dabartinius lietuvius – tai kategoriškas nacionalizmas“ lietuviškos liaudies žemiausio intelekto atstovai ir „gėdijasi savo tautos“, ir bėga tūkstančiais iš Lietuvos, žemina ir niekina savo tautą.

Iš T. Venclovos straipsnio ryškėja, kad jam labai prie širdies buvo mūsų tautos rusifikacija, pramonės gigantų statyba, pritraukusi rusakalbių iš visų Sovietų Sąjungos pasviečių, Visagino monstras. Todėl jis mums ir siūlo „kritiškai vertinti ne tik totalitaristinę sistemą, bet ir savąją tautinę tradiciją su visais jos privalumais ir silpnybėmis“ (J. Mikelinskas. Ten pat)

Ačiū, pone, ačiū. Apsieisime be jūsų pamokslų, kaip mums gyventi ir kaip tvarkytis savo tautoje ir savo valstybėje. Juk jūs po kelių dešimčių metų jau nutolote nuo tautos ir mūsų valstybės reikalų, tapote visiškai svetimu. Gi kitas lietuvis, visą savo sąmoningą gyvenimą gyvenęs toje pačioje Amerikoje, antikomunistas ir antiglobalistas Vilius Bražėnas į savo tautą, į Lietuvą atvykęs gyventi, pažvelgė ne svetimojo, o savo tautos sūnaus akimis ir savo tautą pavadino unikalia „auksine „ ir „deimantine“ tauta, išsaugojusia tai, ką jau kitos pasaulio tautos seniai ir amžinai prarado, būtent jų tautinį identitetą.. Buvusi eurokomisarė Dalia Grybauskaitė, grįžusi į Lietuvą po kelerių metų praleistų Europos sostinėse, pareiškė „Tikiu Lietuvą“ ir tapo Lietuvos ir Tautos Prezidente.

Tuo tarpu Tomui Venclovai atrodo, kad „Valstybė, kuri rūpinasi savo nacionaliniais interesais, Vakaruose atrodo, kaip „grynas nesusiipratimas“ (J. Mikelinskas Ten pat).

Beje, rašytojo J. Mikelinsko straipsnis baigiamas minorine gaida: „Panašių mokytojų ir auklėtojų mokomi ir dresiruojami, kai kurie patiklesni mūsų valdžios vyrai tiesiog iš kailio neriasi, kad nebūtų apkaltinti retrogradais, pronaciais, šovinistais, antisemitais“ (J. Mikelinskas. Ten pat). Tik ar reikia šito bijoti? Ir kam tai naudinga?

Straipsnyje „Kokie mes esame ir kokie galim ir turim būti, arba tautinė ištikimybė“ rašytojas aptaria kelią sunkų ir skausmingą, kuriuo eidama Lietuvos liaudis (ta tautos dalis, kuri vadinama homo sovieticus) galėtų tapti brandžia tauta.

Visų pirma – įveikti klajoklių psichologiją arba sindromą, kuris nežinia kada atsirado, bet savo apogėjų pasiekė okupacijos metais, kai buvo mokoma „Moja rodina –Sovetskij sojuz“ (mano tėvynė -- Sovietų sąjunga) . Santvarką pakeitėme, Nepriklausomybę atgavome, bet homo soveticus mentaliteto taip greit nepakeisi. Todėl klajoklių psichologijos dominavimas mūsų mentalitete dabar įgijo grėsmingas formas. Iš pradžių šis procesas buvo prievartinis; dabar savanoriškas, ieškant sotesnės duonos, daugiau daiktų ir greitesnės karjeros. Dabartinis bėgimas iš Lietuvos, kai Lietuvai labiausiai reikia jos vaikų paramos, man primena bėgimą nuo sergančios motinos ir nuo pareigos savo tėvynei, kai jai labiausiai reikia jos vaikų atsakomybės. O klajoklio psichologija – tai „kuo daugiau imti ir kuo mažiau duoti“.

Kitas homo sovieticus bruožas – asmenybės dualizamas: jos skilimas į du „Aš“: vienas Aš, nukreiptas į save ir dar turintis žmoniškumo bruožų, kitas – Aš – nukreiptas į išorę, neapykantos kvintensencija, suformuota okupacinio režimo ir komunistinės ideologijos. Ryškiausias to pavyzdys Liudas Gira, kuris nuvažiavęs į Maskvą parduoti už jo asmeninę gerovę Lietuvos, paskelbė iš aukštos Kremliaus tribūnos savo priesaiką „Sutraiškyti nors mažiausią dar užsilikusią buržuazinių šliužų pasipriešinimą“ (J. Mikelinskas. Ten pat).

Ar ne tokias kalbas dar visai neseniai, jau atgavus Lietuvos nepriklausomybę, girdėjome ir iš aukštos Lietuvos Seimo tribūnos?

Viename iš paskutiniųjų savo straipsnių „Tauta susinaikins be patriotizmo“ rašytojas Jonas Mikelinskas rašo, kad tik tarnaudamas savo Tautai ir savo Valstybei žmogus gali tapti didžiu. Patriotizmas, išugdytas mūsų tautoje tarpukario Lietuvos mokytojų, yra tas užtaisas, kuris ir išvadavo mus iš peniasdešimt metų trukusios okupacijos ir atvedė mus į laisvę ir nepriklausomybę. „Jeigu ne jis, nebūtume turėję nei spontaniškai kilusio visoje Lietuvoje 1941 m. birželio 23 dienos sukilimo, nei pasaulį privertusio iš nuostabos išsižioti Baltijos kelio, nei 1991 metų Sausio 13-osios, nei pagaliau dabartinės Laisvės ir Nepriklausomybės. Tik išugdytas ir gimtosios kalbos įkvėptas patriotizmas tautą pavertė tuo Feniksu, kuris prisikelia iš pelenų gyventi laisvai ir nepriklausomai... Man, kaip rašytojui, mylėti Tėvynę reiškia savo rašytojiška plunksna ištikimai jai tarnauti, o prireikus ir ginklu ją ginti. Ir niekada jos neapleisti. Man atrodo, kad savo kūryba aš ir stengiausi tai daryti. Daugiausia, žinoma raštu ir žodžiu“ (Jonas Mikelinskas. Tauta susinaikins be patriotizmo // Respublika. – 2013, kovo 9, p. 3).

2017-03-16